

ДОБРЕ ИНФОРМИРАНИЯТ ГРАЖДАНИН

(Изследване върху социалното разпределение на знанието)

I

Забележителна особеност на живота на модерния човек е неговата убеденост, че жизненият му свят като цяло не е нито напълно разбиран от самия него, нито напълно разбираем за когото и да било от неговите приближени (*yellow men*). Съществува запас от знание, теоретично достъпен за всяко, изграден от практически опит, науката, техниката като гарантирани интуиции. Но този запас от знание не е единен. Той се състои от просто съпоставяне на повече или по-малко свързани системи от знание, които сами по себе си не са нито свързани, нито даже съвместими една с друга. Напротив, пропастите между различните нагласи, съдържащи се в подхода към специализирани системи, са сами по себе си условие за успех на специализираното изследване.

Ако това е вярно за разнообразните полета на научно изследване, с много повече основания то е валидно за разнообразните полета на практическо действие. Там, където доминират практически интереси, ние се задоволяваме с нашето знание, че определени средства и процедури постигат определени желани или нежелани резултати. Фактът, че ние не разбираме Защо-то и Как-то на тяхното функциониране и че не знаем нищо за техния произход, не ни пречи спокойно да се справяме със ситуации, с неща и с хора. Ние използваме най-сложни машини, изготвени по най-нова технология, без да знаем как тези изобретения работят. За никой радиослушател не се предполага, че познава законите на механиката, за никой радиослушател не се предполага, че познава законите на електрониката. Човек би могъл даже да бъде успешен бизнесмен, без да разбира как функционира пазарът или банкер, без да има даже повърхностно знание за монетарната теория. Същото важи и за социалния свят, в който живеем. Ние се уповаваме на факта, че нашите приближени ще реагират както ние очакваме, ако се отнасяме към тях по определен начин, че институции като държава, училище, съд или комунални услуги няма да престанат да функционират, че предписанията на законите и обичаите, на религията и на политическите убеждения ще ръководят поведението на нашите приближени така, както ръководят нашето собствено. От гледна точка на социалната група, ние

можем да кажем заедно с Шелер, че всяка затворена група има относително естествена представа за света, която нейните членове приемат на доверие.

Макар че тази представа е полезна в много отношения, то ясно е, че не всички членове на затворената група приемат като безвъпросно дадена една и съща част от света и че всеки от тях подбора различни елементи от него като предмет на по-нататъшно изследване. Знанието е социално разпределено и механизмът на това разпределение може да стане предмет на някаква социологическа дисциплина. Вярно е, че имаме т. нар. социология на знанието. Досега с много малко изключение тази така неточно назована дисциплина се е приближила до проблема за социалното разпределение на знанието просто от гледна точка на идеологическото основание на истината в нейната зависимост от социалните и по-специално от икономическите условия или от гледна точка на социалните следствия от образованието, или от гледна точка на социалната роля на учения. Не социолози, а икономисти и философи са изследвали някои от многото други теоретични аспекти на проблема. Икономистите са открили, че определени икономически понятия, такива като свързана конкуренция и монопол и всички техни междинни форми, предполагат, че за различните действащи лица в света на икономиката се смята, че владет различен запас от знание за икономическите средства, цели, процедури, шансове и рискове, различни в една и съща ситуация. Философите на свой ред разглеждат интересувания характер на знанието, интересувания не само защото отпраща към един действителен свят, общ за всички нас, и защото то подлежи на потвърждаване и опровергаване от другите, но също и защото личното знание на всеки от нас отпраща към знанието, постигнато от други – нашите учители и предшественици – и предадено ни като предварително определен запас от проблеми със средствата за тяхното разрешаване, с процедурните правила и други подобни. Всички тези многообразни проблеми принадлежат на една теоретична наука, занимаваща се със социалното разпределение на знанието. Настоящото изследване е само скромна стъпка в това направление. Негова цел е да изследва какви мотиви карат възрастните хора, живеещи своя всекидневен живот в нашата модерна цивилизация, да приемат безвъпросно някои части от предадената им относително естествена представа за света и да поставят под въпрос други нейни части.

II

Нека за целта на нашето изследване да конструираме три идеални типа, които да наречем експерта, човека от улицата и добре информирания гражданин.

Знанието на експерта е ограничено в определено поле, но вътре в това поле то е ясно и отчетливо. Неговите мнения са основани на проверени твърдения, неговите съждения не са просто догадки или свободни предположения.

Човекът от улицата има оперативна знание от много полета, които не са непременно свързани едно с друго. Неговото знание е знание за рецепти, показващи как да се постигнат в типични ситуации типични резултати посредством типични средства. Рецептите посочват процедури, на които можем да се доверим даже ако те не са ясно разбрани. Следвайки предписанието сякаш то е ритуал, желаните резултати може да бъде постигнат без питане защо отделните процедурни стъпки трябва да бъдат извършвани, и то точно в предписаната последователност. При цялата си смътност това знание е все пак *достатъчно* точно за практическата подръчна цел. При всички въпроси, несвързани с такива практически цели от непосредствено значение, човекът от улицата приема за ориентири своите чувства и страсти. Под тяхно влияние той изгражда мрежа от убеждения и неясни възгледи, на които просто се доверява дотогава, докато те не започнат да пречат в неговото търсене на щастие.

Идеалният тип, който предлагам да наречем добре информирания гражданин (съкращавайки с това по-точния израз: гражданинът, който се стреми да бъде добре информиран), стои между идеалния тип на експерта и този на човека от улицата. От една страна, той нито е, нито се стреми да бъде, владеещ експертно знание; от друга страна, той не приема фундаменталната смътност на простото знание-рецепта или ирационалността на своите неизяснени страсти и чувства. Да бъде добре информиран означава за него да достига до *разумно обосновани* мнения в области, които, доколкото му е известно, са поне от опосредствено значение за него, макар че нямат отношение към неговата подръчна цел.

Така грубо очертаните три типа са всъщност прости конструкции, изградени за целта на настоящото изследване. Фактически във всекидневния живот всеки от нас е във всеки момент едновременно експерт, добре информиран гражданин и човек от улицата, но във всеки

отделен случай – по отношение на различни области на знанието. Нещо повече, всеки от нас знае, че същото важи за всеки от неговите приближени и самият този факт съопределя особения тип на използваното знание. Например за човека от уличата е достатъчно да знае, че има експерти, достъпни за консултация, ако той би имал нужда от техния съвет за постигането на своята практическа подръчна цел. Рецептите му казват кога да отиде на лекар или при адвокат, къде да получи неоходимата информация и т. н. Експертът, от друга страна, знае много добре, че единствено експерт колегата ще разбере изцяло техническите подробности и следствията от проблема в неговата област, и той никога не ще приеме лаяка или дилетанта за компетентен съдник на своите действия. Но добре информираният гражданин е този, който смята себе си за напълно квалифициран да прецени кой е компетентен експерт и даже сам да вземе решение, след като е чул противоположни експертни мнения.

Много феномени на социалния живот могат да бъдат изцяло разбрани единствено ако бъдат отнесени към така очертаната обща базова структура на социалното разпределение на знанието. Едва всичко това прави възможна социологическата теория на професиите, на престижа и компетентността, на харизмата и авторитета и води до разбирането на такива сложни социални отношения като тези, съществуващи между артиста на сцената, неговата публика и неговите критики, или между фабриканта, търговеца, рекламния агент и потребителя, или между държавника, неговия съветник и общественото мнение.

III

Обсъжданите по-горе три типа знание се различават по тогоявността си да приемат нещата на доверие. Зоната на нещата, приемани на доверие, може да бъде определена като онази част от света, която възвръзка с теоретичния или с практическия проблем, с който се занимаваме в дадено време, не изглежда да се нуждае от по-нататъшно изследване, въпреки че ние нямаме ясна и отчетлива представа и разбираме за нейната структура. Вярваме, че пристъпът на доверие, докато не се окаже невалидно, е просто „дадено“ и „дадено-така-както-ми-се-давява“ – т. е. така както аз или другите, на които се доверявам, са го преживявали и са го интерпретирали. И тъкмо зоната на нещата, приемани на доверие е зоната, вътре в която ние трябва да се ориентираме. Всяко наше възможно разпитване за непознатото се появява само в такъв свят

на сякаш преди познати неща и предполага неговото съществуване. Или по думите на Дюи неопределената ситуация е тази, от която започва всяко възможно изследване с цел тя да бъде направена определена. Разбира се, пристъпът на доверие днес може да се постави под въпрос утре, ако ние сме заставени от нашия собствен избор или по друг начин да изменим нашия интерес и да превърнем установеното положение на нещата в поле на по-нататъшно изследване.

Насочвайки се към изместването на собствения си интерес, ние засегнахме същността на интересувания ни проблем. Преди да продължим с анализа на разглежданите три типа знание, е необходимо да осветлим връзката между интереса и разпределението на знанието.

Нашият подръчен интерес е този, който мотивира цялото ни мислене, проектиране, действие и засядно с това установява проблемите, които трябва да бъдат решени от нашето мислене, и целите, които трябва да бъдат постигнати от нашите действия. С други думи, нашият интерес е този, който разкъсва безпроблемното поле на преди познатото на различни зони с различна релевантност по отношение на този интерес, всяка от които се нуждае от различна степен на прецизност на знанието.

За целите на изследването можем да разграничим грубо четири области на отслабваща релевантност. Първо, съществува онази част от света в нашия обсерватор, която може да бъде непосредствено наблюдавана от нас и също поне частично овладяна от нас – т. е. променлива и непрекъждана от нашите действия. Това е онази част от света, в границите на която нашите проекти могат да бъдат осъществени. Тази зона на първична релевантност изисква максимално ясно и отчетливо разбиране на нейната структура. За да се овладее ситуацията, ние трябва да притежаваме ноу-хау – техниката и уменията – и също така да имаме точно знание за това кога, къде и защо те да се използват. Второ, съществуват други полета, които не са отворени за нашето господство, но са опосредствено свързани със зоната на първична релевантност, тъй като например те предоставят готови инструменти за постигане на проектираната цел или осигуряват условията, от които зависи самото ни планиране или неговата реализация. Достатъчно е да бъдеш просто добре запознат с тези зони на по-слаба релевантност, за да си наясно с възможностите, шансовете и рисковете, които те могат да съдържат по отношение на основния интерес. Трето, съществуват други зони, които за *определено време* нямат връзка с подръчните интереси. Ще ги наречем относително ирелевантни, отбелязвайки по такъв начин, че можем да

продължаваме да ги приемаме на доверие, докато не настъпят никакви промени в тях, промени, които биха могли да повлияят на релевантните сектори чрез нови и неочаквани шансове или рискове. И накрая съществуват зоните, които предлагаме да наречем абсолютно релевантни, защото никаква възможна промяна, настъпваща в тях, не би повлияла – или поне така ни се струва – на нашата подъръчна цел. В тази зона на абсолютна ирелевантност за всяка практическа цел е достатъчна следната вяра в „че“ и „как“ на нещата.

Но това описание е твърде грубо и се нуждае от някои уговорки. Първо, ставаше дума за „подъръчен интерес“, който определя нашата система от релевантности. Не съществува обаче такова нещо като изолиран подъръчен интерес. Единичният подъръчен интерес е само елемент в йерархична система или дори множество системи от интереси, които ние наричаме във всекидневния живот наши планове – планове за работа и за мислене, за момента и за целия ни живот. Разбира се, тази система от интереси не е нито постоянна, нито хомогенна. Тя не е постоянна, тъй като в преминаването от всяко Сета към следващото Сета единичните интереси придобиват различна тежест, различно влияние в системата. Тя не е хомогенна, защото даже в едновременно влиянието на системата. Тя не е хомогенна, защото даже в едновременно влиянието на системата. Тя не е хомогенна, защото даже в едновременно влиянието на системата. Тя не е хомогенна, защото даже в едновременно влиянието на системата.

Второ, понятията „зони“ или „области“ на различна релевантност биха могли да наведат на мисълта, че в нашия жизнен свят съществуват затворени сфери на различна релевантност и съответно различни полета на нашето знание за него, всяка една отделина от другата с ясно очертани разграничителни линии. Верно е тъкмо обратното. Тези различни области на релевантност и на яснота са смесени, демонстриращи най-многообразни взаимопрониквания и анклави, излъчващи своите ореоли към съседните области и по такъв начин създаващи сумарни зони на излъчване, които се преходят. Ако трябва да съставим карта, изобразяваща фигуративно такова разпределение, тя би приличала не

на политическа карта, показваща различните страни с техните добре установени граници, а по-скоро на топографска карта, представяща формата на планинска верига по обичайния начин с контурни линии, които свързват точки с еднаква височина. Върховете и долините, предпланини и склонове са разхвърляни по цялата карта в неопределени многообразни конфигурации. Системата от релевантности напомня много повече на такава система от изохипси, отколкото на координатна система, водеща началото си от нулева точка и позволяваща измерване чрез матрица.

Трето, ние трябва да дефинираме два типа системи на релевантност, които предлагаме да наречем съответно система на вътрешна релевантност и система на наложена релевантност. И още веднъж това са просто конструкции, които във всекидневния живот са почти винаги смесени един с друг и много рядко се срещат в чисто състояние. Въпреки това е важно те да се изследват отделно в тяхното взаимодействие. Вътрешните релевантности са резултат на избраните от нас интереси, установени от спонтанното ни решение да се справим с даден проблем, мислейки над него, да достигнем дадена цел чрез действие, да реализираме определено проектирано положение. Разбира се, ние сме свободни да изберем това, от което се интересуваме, но веднъж установен, този интерес определя системата от релевантности, вътрешни за него. Ние трябва да се примирим с така установилите се релевантности, да приемем ситуацията, определена от тяхната вътрешна структура, да се подчиним на техните изисквания. И все пак те остават, поне в някаква степен, под наш контрол. След като интересът, от който зависят вътрешните релевантности и от който те произхождат, е установен от нашия спонтанен избор, ние можем по всяко време да изместим фокуса на този интерес и по такъв начин да модифицираме вътрешните спрямо него релевантности, достигайки оптимална яснота чрез продължаващото изследване. Целият този процес обаче демонстрира особеностите на едно спонтанно действие. Характерът на всички тези релевантности като вътрешни релевантности – т. е. вътрешни по отношение на избрания интерес – се запазва.

Ние обаче сме не само центрове на спонтанност. [агенти] на-мисващи се в света и произвеждащи промени вътре в него, но също прости пасивни реципиенти на събития вън от нашия контрол, които се случват без нашата намеса. Наложени върху нас като релевантни са ситуации и събития, които не са свързани с избраните от нас интереси, които не произтичат от действия по наша преценка и които ние трябва

да приемем такива, каквито те са, безсилни да ти променим чрез нашите спонтанни действия иначе, освен да превърнем така наложените релевантности във вътрешни. Докато това не бъде постигнато, ние не разглеждаме наложените релевантности като свързани с нашите спонтанно избрани цели. Поради това, че са наложени върху нас, те остават неясни и твърде неразбираеми.

Нашата задача тук не е да разглеждаме детайлно смисъла на релевантностите, наложени върху индивида от събития в неговия личен живот като болест, тежка загуба, божествени действия или метафизични проблеми на човешката участ, на съдбата, на providението или пък на усещането, че си „захвърлен в света“, което Хайдегер смята за фундаментално условие на човешкото съществуване. Но наложените релевантности изпълняват важна функция в социалната сфера, изследването на която ще ни върне обратно към нашия основен проблем.

IV

Очертаните от нас различни зони на релевантност разкриват света в моя обсег като център на първична релевантност. Този свят в моя собствен обсег е преди всичко онази част от света, която е в моя актуален обсег; след това онази част от света, която преди е била в моя актуален обсег, а сега е в моя потенциален обсег, защото тя би могла да бъде върната отново в моя актуален обсег; и накрая съществува онази част от света в моя достижим обсег, която е в актуалния обсег на теб, моя приближен, и би могла да бъде в моя актуален обсег, ако аз бих бил не тук, където съм, а там, където си ти – накрайто, ако аз бих бил на твоето място. По такъв начин, актуално или потенциално, една част от света е в общ обсег – мой и на моя приближен; тя е в нашия обсег, като се предположи – и това ограничаване е изключително важно, – че могат да бъдат определени места в света в моя обсег, както и аз имам в неговия. Тогава ние имаме обща среда, определена от нашите общи интереси, неговия и мои. Разбира се, той и аз ще имаме различни системи от релевантности и различно знание за общата среда, ако не за другото, то поне поради това, че той гледа „оттам“ винати, когато аз гледам „оттук“. Въпреки това аз мога вътре в тази обща среда и в зоната на общи интереси да установя социални отношения с индивидуализирания друг; всеки може да влияе на Другия и да реагира на действието на Другия. Накрайто, Другият е частично под мой контрол, както аз съм под негов, и той, и аз не само знаем този факт, но знаем за нашето

взаимно знание, което само по себе си е средство за упражняване на контрол. Обръщайки се спонтанно един към друг, спонтанно „настройвайки“ себе си един към друг, ние имаме съвместно поне *някои* вътрешни релевантности.

Но само *някои*. Във всяко социално взаимодействие част от системата от вътрешни релевантности на всеки партньор остава неподделена от Другия. Това има две важни следствия. На първо място, нека Петър и Павел да бъдат партньори в каквото и да е социално взаимодействие. Доколкото Петър е обект на действие на Павел и взема под внимание специфичните цели на Павел, които той, Петър, не споделя, вътрешните релевантности на Павел са за Петър наложени релевантности и обратно. (Понятието за наложени релевантности, приложено към социалните отношения, не съдържа никакво указание за това, дали съответното налагане се възприема или не от партньора. Изглежда, че степента на готовност за приемане или за неприемане, за отстъпление или за съпротива срещу налагането на вътрешните релевантности на Другия би могла да бъде използвана предимно за класификация на различните социални отношения.) На второ място, Петър има дълбоко знание единствено за своята собствена система от вътрешни релевантности. Системата от вътрешни релевантности на Павел като цяло не е дълбоко достъпна за Петър. Доколкото Петър има частично знание за нея – той би трябвало поне да знае какво Павел му налага – това знание никога не ще има онази степен на яснота, която би била достатъчна, ако това, което е просто релевантно за Петър, чрез налагане би било елемент от неговата, на Петър, система от вътрешни релевантности. Наложените релевантности остават празни, неизпълнени предуселания.

Такова е разпределението на знанието в социалното отношение между индивидите, ако всеки има свое определено място в света на Другия, ако всеки е под контрола на Другия. До известна степен същото важи за отношението между вътрешните групи и външните групи, ако всяка от тях е позната на Другия в своята специфика. Но колкото Другият става по-анонимен и колкото по-малко неговото място в социалния космос е доловимо за партньора, толкова повече зоната на общи вътрешни релевантности намалява, а тази на наложени релевантности се увеличава.

Разширяването на взаимната анонимност на партньорите е от личителна черта на нашата съвременна цивилизация. Ние сме все по-малко и по-малко определени в нашата социална ситуация от отношенията с индивидуални партньори в нашия непосредствен или опосред-

стван обесет и все повече и повече от силно анонимизирани типове, които нямат фиксирано място в социалния космос. Ние сме все по-малко и по-малко способни да избираме нашите партньори в социалния свят и да споделяме социалния си живот с тях. Ние сме, така да се каже, потенциално предмет на далечния контрол на когото и да било. Няма място на нашата планета, което да е отдалечено от мястото, където живеем, на повече от 60 летателни часа, електрическите вълни пренасят съобщения за част от секундата от единия край на Земята до другия; и много скоро всяко място на тази Земя ще бъде потенциална мишена на разрушителни оръжия, насочени от което и да е друго място. Нашата собствена социална среда е в обсега на всякото навсякъде; един анонимен Друг, чиито цели са непознати за нас поради неговата анонимност, може да ни постави под свой контрол заедно с нашата система от инте реси и релевантности. Ние сме все по-малко и по-малко властни да определяме какво е и какво не е релевантно за нас. Политически, икономически и социални наложени релевантности извън нашия контрол трябва да бъдат взети под внимание от нас такива, каквито те са. Ето защо ние трябва да ги познаваме. Но до каква степен?

V

Този въпрос ни връща към трите идеални типа на знанието, описани в началото – експерта, добре информирания гражданин и човека от улицата. Последният от тях живее, така да се каже, наивно в своите собствени вътрешни релевантности и в тези на своята затворена група. Наложените релевантности той взема под внимание просто като елементи на ситуацията, която трябва да бъде дефинирана или като данни, или като условия за хода на действието си. Те са просто дадени и не си струва да се пробва да бъдат разбрани техният произход и тяхната структура. Защо някои неща са по-релевантни от други, защо зони на при видно вътрешна ирелевантност могат да съдържат елементи, които биха могли да бъдат наложени върху него утре като проблеми на висша релевантност, не е нетова работа; тези въпроси не влияят на неговото действие и мислене. Той не ще прекося моста, преди да го достигне, той приема на доверие, че ще намери мост, когато му трябва, и че този мост ще бъде достатъчно здрав, за да понесе тежестта му. Тази е една от причините, поради които, формирайки своите мнения, той много повече се ръководи от чувства, отколкото от информация, и поради които той предпочитва, както достатъчно ясно сочи статистиката, вестни-

карските страници с комикси пред външните новини, радиощетичките пред политическите коментари.

Експертът, така както ние разбираме това понятие, се чувства уютно само под властта на система от наложени релевантности – т. е. наложени чрез предположенията в неговото поле проблеми. Или, за да бъдем по-точни, чрез своето решение да стане експерт той е приел наложени в неговото поле релевантности като вътрешни и като единствените вътрешни релевантности на своето действие и мислене. Но това поле е строго ограничено. Разбира се, съществуват маргинални проблеми и даже проблеми извън неговото специфично поле, но експертът е склонен да ги прехвърли на друг експерт, чийто трижа се полага да са те. Експертът трябва от допускането, че системата от проблеми, установена в неговото поле, не само е релевантна, но че тя е единствената релевантна система. Цялото негово знание е отнесено към тази координатна система, която е веднъж завинаги установена. Този, който не я приема като монополизираната система на своите вътрешни релевантности, не споделя с експерта пространство на диалог. Той може да очаква от съвета на експерта просто указание за подходящите средства за достигане на предзададените цели, но не определение за целите сами по себе си. Прочутото твърдение на Клемансо, че войната е твърде важно дело, за да бъде оставена изключително на генералите, илюстрира начина, по който човек, ориентиран към по-разбиреми цели, реагира на съвета на експерта.

Добре информираният гражданин се оказва поставен в област, която принадлежи на неопределен брой възможни координатни системи. Не съществуват предзададени цели, фиксирани гранични линии, в които той може да търси убежище. Той трябва да избере координатната система, избирайки своя интерес; той трябва да изследва зоните на релевантности, прииържайки се към нето; и той трябва да трупа колкото е възможно повече знание за произхода и за източниците на релевантностите, наложени му актуално или потенциално. По силата на вече използваната класификация добре информираният гражданин ограничава, доколкото е възможно, зоната на ирелевантното, помнейки, че това, което е относително ирелевантно днес, може да бъде наложено утре като първична релевантност и че областта на така нареченото абсолютно ирелевантно може да се окаже като убежище на анонимни сили, които да го подчинят. Така неговата нагласа е различна както от тази на експерта, чието знание е ограничено от една-единствена система на релевантности, така и от нагласата на човека от улицата, безразлична

към самата структура на релевантност. Именно поради тази причина той трябва да си изгражда обосновано мнение и да търси информация. Какви обаче са източниците на тази информация и по каква причина гражданинът може да ги смята за даващи му достатъчна възможност да си състави свое собствено мнение?

VI

Всичко това отново ни връща към един основен проблем на теорията на социалното разпределение на знанието. Изглежда банално да се заяви, че само една изключително малка част от нашето актуално и потенциално знание произтича от собствения ни опит. Големата част от нашето знание се състои от опита, който не ние, а нашите приближени – съвременници или предшественици – са имали и който те са ни передали или са ни завещали. Ще наречем този вид знание социално производно. Но защо му вираме? Цялото социално производно знание се основава на една скрита идеализация, която може да бъде грубо формулирана по следния начин: „Аз вярвам в опита на моя приближен, защото, ако аз бих бил (или съм щял да бъда) на неговото място, аз бих имал (или съм щял да имам) същия жизнен опит, какъвто той има (или е щял да има), бих могъл да правя същото, което той прави (или е щял да прави), бих имал същите шансове или рискове в същата ситуация. По такъв начин това, което за него е (или е било) действително съществуваш обект на неговия актуален опит, е за мен привидно съществуваш обект на възможен опит.“ Тази е базовата идеализация, но тук ние не можем да наплезем в многообразните модификации на типичния начин, по който се преживява социално производното знание. В рамките на тази статия трябва да се ограничим с няколко примера, които далеч не са изчерпателни.

Социално производното знание може да възникне по четири различни начина. Първо, то може да идва от непосредствения опит на друг индивид, който ми го предава. За настоящите цели такъв индивид ще наричаме очевидец (*eyewitness*). Моятъ вяр в неговото съобщение е основана на факта, че съобщеното събитие се е случило в света в неговия обект. От „там“, от неговата позиция в пространството и във времето, биха могли да бъдат наблюдавани и да бъдат преживявани неща и събития, които не биха могли да бъдат наблюдавани от „тук“, от моята позиция; но ако аз бих бил „там“, а не „тук“, аз бих преживял същото. Тази вяр предполага освен това известна съгласуваност на моята сис-

тема от релевантности с тази на очевидца. В противен случай аз съм склонен да приема, че бих наблюдавал някои аспекти на същото събитие, които са останали незабелязани от съобщаващия, или обратно.

Вторият източник на социално производно знание може да бъде непосредственият опит на друг индивид – не непременно очевидец и не непременно съобщаващ ми то непосредствено, – за когото наблюдаваното събитие има своето място в система от вътрешни релевантности с конфигурация, съществено различна от моята собствена. Ще наричаме такъв индивид въвлечен в събитието (*insider*). Моятъ вяр в неговото съобщение е основана на допускането, че въвлеченият в събитието, тъй като преживява съобщаваното събитие в уникален или типичен контекст от релевантности, „то познава по-добре“, отколкото аз бих то познавал, ако наблюдавах същото събитие, но без да знам за неговата вътрешна значимост.

Трето, съществува мнението на друг индивид, което той основава на факти, събрани от един или друг източник на непосредствено или на социално производно знание, но подредени и групирани съгласно система от релевантности, сходна с моята собствена. Да наречем такъв индивид аналитик (*analyst*). Неговото мнение има толкова по-голяма тежест за мен, в колкото по-голяма степен аз мога да контролирам фактите, на които то е основано, и колкото повече съм убеден в съответствието на неговата система от релевантности с моята собствена.

И накрая съществува мнението на друг индивид, основано на същите източници като тези на аналитика, но групирано съгласно система от релевантности, значително различна от моята собствена. Той може да бъде наречен коментатор (*commentator*). Аз се доверявам на неговото мнение ако то ми дава възможност да изграда достатъчно ясно и точно знание за основната отклоняваща се система от релевантности.

Ясно е, че очевидецът, въвлеченият в събитието, аналитикът и коментаторът представляват просто четири от многото идеални типове на предаване на социално производното знание. Нима вероятност нито един от тези типове да бъде открит в неговата чистота. Всеки историк, учители, журналист или пропагандист представлява смес от няколко от посочените идеални типове. За класификацията на предавания знание съгласно тези типове е несъществено дали той е или не е експерт, дали използва за предаването една или друга система от знаци, символи или артефакти, дали комуникацията протича лице в лице или в друго социално отношение, дали информираният ни е познат

към самата структура на релевантност. Именно поради тази причина той трябва да си изгражда обосновано мнение и да търси информация. Какви обаче са източниците на тази информация и по каква причина гражданинът може да ги смята за даващи му достатъчна възможност да си съставя свое собствено мнение?

VI

Всичко това отново ни връща към един основен проблем на теорията на социалното разпределение на знанието. Изглежда банално да се заяви, че само една изключително малка част от нашето актуално и потенциално знание произтича от собствения ни опит. Големата част от нашето знание се състои от опита, който не ни е, а нашите приближени – съвременници или предшественици – са имали и който те са ни передали или са ни завещали. Ще наречем този вид знание социално производно. Но защо му вираме? Цялото социално производно знание се основава на една скрита идеализация, която може да бъде грубо формулирана по следния начин: „Аз вярвам в опита на моя приближен, защото, ако аз бих бил (или съм щял да бъда) на неговото място, аз бих имал (или съм щял да имам) същия жизнен опит, какъвто той има (или е щял да има), бих могъл да правя същото, което той прави (или е щял да прави), бих имал същите шансове или рискове в същата ситуация. По такъв начин това, което за него е (или е било) действително съществуващ обект на неговия актуален опит, е за мен привидно съществуващ обект на възможен опит.“ Тази е базовата идеализация, но тук ние не можем да наплезем в многообразните модификации на типичния начин, по който се преживява социално производното знание. В рамките на тази статия трябва да се ограничим с няколко примера, които далеч не са изчерпателни.

Социално производното знание може да възникне по четири различни начина. Първо, то може да идва от непосредствения опит на друг индивид, който ми го предава. За настоящите цели такъв индивид ще наричаме очевидец (*eyewitness*). Моятъ вяр в неговото съобщение е основана на факта, че съобщеното събитие се е случило в света в неговия обект. От „там“, от неговата позиция в пространството и във времето, биха могли да бъдат наблюдавани и да бъдат преживявани неща и събития, които не биха могли да бъдат наблюдавани от „тук“, от моята позиция; но ако аз бих бил „там“, а не „тук“, аз бих преживял същото. Тази вяра предполага освен това известна съгласуваност на моята сис-

тема от релевантности с тази на очевидца. В противен случай аз съм склонен да приема, че бих наблюдавал някои аспекти на същото събитие, които са останали незабелязани от съобщаващия, или обратно.

Вторият източник на социално производно знание може да бъде непосредственият опит на друг индивид – не непременно очевидец и не непременно съобщаващ ми то непосредствено, – за когото наблюдаваното събитие има своето място в система от вътрешни релевантности с конфигурация, съществено различна от моята собствена. Ще наричаме такъв индивид въвлечен в събитието (*insider*). Моятъ вяр в неговото съобщение е основана на допускането, че въвлеченият в събитието, тъй като преживява съобщаваното събитие в уникален или типичен контекст от релевантности, „то познава по-добре“, отколкото аз бих то познавал, ако наблюдавах същото събитие, но без да знам за неговата вътрешна значимост.

Трето, съществува мнението на друг индивид, което той основава на факти, събрани от един или друг източник на непосредствено или на социално производно знание, но подредени и групирани съгласно система от релевантности, сходна с моята собствена. Да наречем такъв индивид аналитик (*analyst*). Неговото мнение има толкова по-голяма тежест за мен, в колкото по-голяма степен аз мога да контролирам фактите, на които то е основано, и колкото повече съм убеден в съответствието на неговата система от релевантности с моята собствена.

И накрая съществува мнението на друг индивид, основано на същите източници като тези на аналитика, но групирано съгласно система от релевантности, значително различна от моята собствена. Той може да бъде наречен коментатор (*commentator*). Аз се доверявам на неговото мнение ако то ми дава възможност да изграда достатъчно ясно и точно знание за основната отклоняваща се система от релевантности.

Ясно е, че очевидецът, въвлеченият в събитието, аналитикът и коментаторът представляват просто четири от многото идеални типове на предаване на социално производното знание. Нима вероятност нито един от тези типове да бъде открит в неговата чистота. Всеки историк, учредител, журналист или пропагандист представлява смес от няколко от посочените идеални типове. За класификацията на предавания знание съгласно тези типове е несъществено дали той е или не е експерт, дали използва за предаването една или друга система от знаци, символи или артефакти, дали комуникацията протича лице в лице или в друго социално отношение, дали информираният ни е познат

отблизо, или остава повече или по-малко анонимен. Но всички тези фактори са изключително важни, даже решаващи за тежестта, която ние, търсещите информация граждани, отдаваме на източника на нашето социално произволно знание.

Тук не е възможно да навлезем във всички следствия от проблемата. Но даже очертаната елементарна картина би била непълна, без да споменем накратко за един друг аспект на социалното разпределение на знанието, който в определена степен представлява противоположността на социално произволното знание. Ще го наречем социално одобрено знание. Всяко знание, както произхождащото от нашия авторитетен опит, така и всеки вид социално произволно знание, придобива допълнителна тежест, ако то е възприето не само от нас самите, но и от други членове на нашата затворена група. Аз съм убеден, че правилността на моя собствен опит е вън от всякакво съмнение, ако другите, които смятам за компетентни, потвърждават това, което съм постигнал или на основание на собствени си опит, или просто защото те ми се доверяват. Ако аз смятам за авторитетни баща си, моя свещеник, моето правителство, то техните мнения имат особена тежест и самата тази тежест има характер на наложена релевантност. Властта на социално одобрено знание е до такава степен разширила границите си, че това, което цялата вътрешна група одобрява – начините на мислене и на действане като обичай, нрави, привички, – е просто прието на доверие; то става елемент на относително естествената представа за света, въпреки че произходът на такова знание остава изцяло скрит в своята анонимност.

По такъв начин зоната на нещата, пристъпна на доверие, относително естествената представа за света, от която тръгва всяко изследване и която всяко изследване предполага, се разкрива като седимент на предимни действия на опита – както мои собствени, така и на другите, – които са социално одобрени.

Ще завърша с няколко бележки относно природата и функцията на взаимодействието между социално произволното и социално одобрено знание и ще направя само един практически извод за диагностиката на нашата съвременна ситуация.

Социално одобрено знание е източникът на престиж и на авторитет; то е също убежището на общественото мнение. За експерт или за добре информиран гражданин е смятан само този, който е социално одобрен като такъв. Придобивайки тази степен на престижност, мнението на експерта или на добре информирания гражданин получа-

ва допълнителна тежест в сферата на социално произволното знание. В днешно време има тенденции социално одобрено знание да измества основната система от вътрешни и наложени релевантности. Демоскопски изследвания, интервюта, анкети се опитват да уловят мнението на човека от улицата, който даже и не търси каквато и да е информация, надхвърляща неговата привична система от вътрешни релевантности. Неговото мнение, което е общественото мнение, така както се разбира в наши дни, става все повече и повече социално одобрено за сметка на специализираното мнение и следователно се налага като релевантно върху по-добре информирания членове на обществото. Опасността се увеличава от известна тенденция демокрацията да бъде разбирана погрешно като политическа институция, в която трябва да господства мнението на неинформирания човек от улицата. Следователно задължението и привилегията на добре информирания гражданин в едно демократично общество са да направи така, че неговото частно мнение да преобладава над общественото мнение на човека от улицата.